

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI
TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

VİCDANÎ BİR ÇATIŞMA

Sözcük Sayısı: 3852

Kategori: CAT 1

Araştırma Konusu: *Haldun Taner'in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı tiyatro eserinde yer alan çatışmalar adalet izleği üzerinden nasıl anlatılmıştır?*

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ.....	3
II. VİCDANİ VE EFRUZ ÇATIŞMASI.....	5
III. VİCDANİ VE TOPLUM ÇATIŞMASI.....	14
IV. VİCDANİ VE VİCDANİ ÇATIŞMASI.....	19
V. SONUÇ.....	23
VI. KAYNAKÇA.....	24

GİRİŞ

Çatışma, bireyin kendi içindeki açmazları tanımlayabileceği gibi bireyler arasındaki anlaşmazlıkları da karşılayabilecek bir kavramdır. Bazen de yaşadığı toplum ve onun dayattığı fikirlerle, yaşam biçimleriyle geçinemeyen bireyin içinde bulunduğu durumu tasvir eder. Kurmaca metinlerde yazarlar tarafından kullanılan çatışma kurguladıkları kahramanlar arasındaki anlaşmazlıklar, kahramanların içinde yaşadıkları toplumla aralarında oluşan kopuş ya da kendi içlerinde yaşadıkları kararsızlık ve bunalımlar aracılığıyla aktarılan bir unsurdur. Çatışma yalnızca bu durumları okura yansıtma görevini üstlenmez. Bundan farklı olarak metnin izleğinin de omurgasını oluşturur. Her edebi eserin bir amacı olduğu fikrinden yola çıkılacak olursa edebi eserde bu amaç izleğinin içinde yer alan ve okurdan anlaşılması beklenen bir özdür denilebilir. İşte bu özü oluşturan en temel unsur da aynı zamanda okurun merakını diri tutan çatışmadır. Okur metindeki çatışmalar vasıtası ile kahramanları, kahramanların içinde yaşadıkları dünyayı, toplumu, kültürü, siyasi, sosyal, ekonomik yapıyı ve en nihayetinde bunların toplamı olan zihniyeti kavrar.

Haldun Taner'in 1964 yılında yazdığı "*Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım*" adlı oyunu epik tiyatro bağlamında değerlendirilen iki perdelik bir oyundur. Epik tiyatronun 1930'lu yıllarda dünya edebiyatındaki tiyatro anlayışında meydana gelen büyük çaplı bir değişimin sonucu olduğu söylenebilir. Bu değişimde dünyada yaşanan siyasi pek çok gelişmenin önemi büyüktür. Bu siyasi değişimlere örnek olarak dünya savaşı, sanayileşme, sınıfsal ayrımların derinleşmesi gibi olayları örnek vermek olasıdır. Türk edebiyatında ise epik tiyatronun 1960'lı yıllara denk gelmesi bir tesadüften öte ülkede yaşanan siyasi çatışmalarla örtüşmesi üzerine temellendirilebilir. Eser boyunca değişen mahalle adları ülkedeki değişimi de temsil edecek biçimde kullanılır. Her dönemin öne çıkan isimlerinin mahallelere ad olarak verilmesi devir değiştikçe adların da değişmesi siyasi çıkar odaklarının eserdeki bir yansımasıdır. Değişenin

yalnızca mahalle adlarıyla sınırlı olmadığı, yaşanan siyasi ve sosyal değişimlere paralel olarak kendi çıkarları için şekil değiştiren insanların varlığı da eserde göze çarpan bir unsurdur. Esere en genel ifadeyle bu değişimlere ayak uyduramayan kişilerin bir temsili olan Vicdanî ve her türlü değişime ortak olmayı başaran kişileri temsil eden Efruz'un çocukluklarından olgunluklarına kadar başlarından geçen'' traji-komik'' olayların toplamı demek mümkündür.

Bu makalede siyasi gelişmelere ve değişmelere paralel olarak doğan epik tiyatronun Türk edebiyatındaki örneklerinden biri olan *''Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım''* adlı tiyatro metni Haldun Taner'in bu oyununa epik özellikler katmada yeri olduğu düşünölen çatışma unsurları bağlamında incelenecektir. Bu bağlamda çatışmayı yaratan başta tiyatro kişileri olmak üzere, kişinin iç dünyası ve toplum da ele alınacaktır. Çatışmaların adalet izleği üzerindeki etkileri yazarın edebi seğimleri de göz önünde bulundurularak irdelenecektir. Bu edebi seğimlerden başta anlatıcıların ve koronun varlığına metnin oluşumundaki payı bağlamında değinilecektir.

Çalışmaya eserin temel çatışmasını yaratan iyi-kötü, doğru- yanlış, talih-talihsizlik, adalet-adaletsizlik gibi zıtlıkları kendisinde topladıklarına inanılan başkahramanlar Vicdanî ve Efruz çatışması incelenerek başlanacaktır. Bu çatışma çocukluklarından olgunluklarına kadar geçen sürede eserin sonuna kadar irdelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümüne eserin başkahramanlarından biri olan Vicdanî ve karşıdaki diğer kahramanlar incelenerek devam edilecektir. Toplumdaki ''iyi'' vatandaşı temsil eden Vicdanî'nin neden iyi olduğunu anlatmaya yarayan diğer karakterler üzerinden Vicdanî-toplum çatışması bağlamında adalet izleğinin izi sürülecektir.

Çalışmanın son bölümünde Vicdanî'nin eser boyunca yaşadığı kimi kez trajik kimi kez de komik olarak ifade edilebilecek olayların onda yarattığı hastalıklı ruh hali, kendisine yabancılaşması,

toplumun dışında kalması gibi durumlar irdelenecek ve kendisiyle olan çatışması yine temel izlek olan adaletsizlik bağlamında ele alınacaktır.

II: VİCDANÎ VE EFRUZ ÇATIşMASI

Karşılıklı evlerde dđnyaya gelen Vicdanî Yurdakuler ve Efruz, Haldun Taner'e ait Gđzlerimi Kaporım Vazifemi Yaparım adlı oyunun iki başkahramanıdır. Bu iki başkahramanı oyunun "Girizgah" bđlümünde anlatıcıların dilinden tanıyan okur henüz doğumlarından bahsedilen bu bđlümde ikili arasındaki kadersel bir çatışmaya şahit olur.

"Vicdanî'nin anası anası iğne iplik

Doğumdan üç ay sonra

Ecel geldi yetişti

Efruz'un ki kadana

Doğum ona yaradı

İnadına gelişti

Efruz daha o günden

Besli süte aldı

Vicdanî'nin sütüne" (Taner, 16,17)

Eserin sonuna kadar sürecektir olan bu çatışma doğumla başlar. Vicdanî ve Efruz iki komşu çocuğudur. Vicdanî'nin babası Fedai pek çok cephede savaşmış ve en son yer aldığı cephe olan Sarıkamış'tan dönemez. Annesi de kendisini dünyaya getirdikten üç ay sonra hayata veda eder. Efruz'un babası Firuz ise devlet kademelerinde görev yapan, devrin gerektirdiği gibi davranarak çıkar sağlayan biridir. Çatışma iki kahramanın çizilen aile portreleri ile başlatılarak temel izlek adaletsizlik de böylece doğumla ortaya çıkar. Bu adaletsizlik Vicdanî ve Efruz'un elinde olmayan bir durum daha çok kaderseldir. Çizilen bu kadersel çatışma iki kahramanın gelecekteki çatışmalarına da zemin hazırlar.

Vicdani ve Efruz yalnız kapı komşu olmakla kalmayıp okul yaşları gelip çatığında aynı sırayı paylaşan iki sınıf arkadaşıdır da. Aralarında doğumla başlayan çatışma okul yaşamları boyunca da sürer. Ve yaşanan bu çatışmalar her defasında Efruz'un lehine sonuçlanır. Vicdani Refet Paşa'nın karşılanacak olduğu törende okuyacağı şiirin hazırlıklarını yapmaktadır ve çok heyecanlıdır. Ancak karın ağrısı tutunca Efruz ondan rolü çalar. Hayatlarının devamında da defalarca gerçekleşecek bu rol çalmalardan biri daha böylece gerçekleşir. Haldun Taner bu bölümü anlatıcı aracılığıyla okura ulaştırır.

ANLATAN:

“ Ömründe bir gün

Bir tek gün

399 Vicdani Efendi'nin

Eline bir fırsat geçti

O gün karnı ağrımasa

Tarihe de geçecekti

Olmadı işte geçemedi

Talih, buraya da erdi, yetişti

Refet Paşa'nın cümle resimlerinde

Paşa öpücükler yollar, el sallar

Onunla beraber

Yanında sanki yaver

Kabalaklı bir keşşaf

Firuz'un oğlu Efruz'' (Taner, 36,37)

Sadece ilk okul sıralarında kalmaz Vicdani ve Efruz'un okul arkadaşlıkları. Üniversite yıllarında da aynı sıraları paylaşırlar. Sonrasında onlar için hayat mücadelesi başlar. Aslında mücadele daha çok "örnek vatandaş" olan Vicdani içindir denebilir. Çünkü Efruz her durumda başına gelenleri bir fırsatı çevirmeyi bilirken Vicdani için aynı yorumu yapmak mümkün değildir.

İki arkadaşın askerlik çağları gelir. Ancak ikisi aynı yerde askerlik yapmaz çünkü Vicdani'yi askerlikte de görevlerin en zoru beklerken Efruz daha önceki durumlarda olduğu gibi yine dört ayak üzerine düşer.

" Firuz'un oğlu Efruz

Muhallebi çocuğu

Zora gelmez, çıtkırıldım

İlle de İstanbul'da kalacak

Gelsin yine

İltimas torpil

Doktor raporu

Firuz'un oğlu

Demişler ona

İstediği yerde kalır

Sırtı terlemeden

Tezkeresini bile alır'' (Taner, 44)

Eserin ana izleğini oluşturan adaletsizlik başkahramanımız Vicdani'nin peşini askerlikte de bırakmaz. Aslında kendisi de zaten vatan aşkıyla yanan biri olduğu için bu durumu hiçbir zaman sorgulamaz. Vatan borcunu Erzurum'da tamamlar.

" ANLATAN:

Yıl 1935

Üniversite bitmiş

Askerlik bitmiş

İki ahbap tesadüf bu ya

Aynı ilanı okuyup

Aynı kapıda birleşmiş ”(Taner,48)

Eserden yapılan alıntıda görüldüğü üzere Vicdani ve Efruz’un yolları iş yaşamında da kesişmiştir.

“ EFRUZ: Adım Efruz, babamın adı Firuz, anamınki Efsayış. İçki içerim, kumar severim.

Üzerinize afiyet kadınlara da çok düşkünümdür. İçki insanın ayağını yerden keser,

frenlerini gevşetir. Kumar insanı paraya cimrice bağlanmaktan kurtarır. Kadın da

malumu aliniz, hayatın tuzu, biberi, salçasıdır. İnsana yaşadığını fark ettirir.”(Taner, 50)

Bu açıklamalarına rağmen Vicdani’nin tüm dürüstlüğü karşısında Efruz yine de işe Vicdani’den kat kat yüksek bir maaşla başlamıştır. Hatta öyle ki patronla ortak olmayı başarmış, türlü hilelerde yine Vicdani’den daha zengin ve üstte olmayı başarmıştır. Efruz bir yolunu bulmuş büyürken Vicdani bütün olan bitenden habersiz kendini hırpalarcasına çalışmaya devam eder. Vicdani tüm çabasıyla çalışmaya devam ederken hayatında birtakım olumlu gelişmeler de olumsuz sonuçlara yol açacak biçimde gerçekleşir. Vicdani evlenir, ayrılır. Vicdani’nin patronu, Efruz’un ortağı ölür. Efruz ölen adamın tüm mal varlığına konmakla kalmayıp onun karısı ile de evlenir. Rüzgârın yönüne göre gemisini çevirmeyi her daim başaran Efruz’un yaşadıklarını anlamlandıramayan Vicdani ise oldukça şaşkındır. Şaşkındır çünkü kendisi yavaş yavaş dibe batarken her türlü yalan dolanla Efruz zengin olmuş, siyasete atılmış ve gazeteciliğe göz dikmiştir.

“EFRUZ: Arkadaş siyasetten mikrop gibi korkar. Ona Mahzun Kalpler sütununu verelim.

Mektepte tahrirden birinciydi, yapar bu işi. Bak Vicdani, bu sütunda evde kalmış kızlara,

boynuzlanmış kocalara, ihanete uğramış kadınlara, iflah bulmaz cinsi sapıklara, tedavi

kabul etmez manyaklara teselli vereceksin, maaş 350 lira.

VİCDANİ: Bak bunu seve seve yaparım. Bu iş beni manen tatmin eden bir iş. Teşekkür

ederim Efruz. “(Taner, 73)

Hayatını dürüst olmaya adayan Vicdani'nin geldiği nokta tüm yalanlarına rağmen her şeyi başaran Efruz'un gazetesinde kendisine verilen iştir. Üstelik bu yeni işi de kendisine çeşitli bela açacaktır. Bu belalardan biri değişen devir siyasetine bağlı olarak gazeteye gelen sivil polisler tarafından sorguya Efruz'la birlikte sorguya çekilmeleri olacaktır.

“SİVİL POLİS: Lütfen beni takip edin.

EFRUZ: Benim alnım ak vicdanım berraktır memur bey.

ANLATAN:

Çok doğru. Efruz'un vicdanı daima temiz kalmıştı. Çünkü hiç mi hiç kullanılmamıştı.”

(Taner, 79)

Sorgu için götürülen Vicdani'nin yanında yine Efruz vardır. Emniyet müfettişi başta Efruz'a sert davranmış olmasına rağmen "adalet" yine tecelli etmiş Efruz parası karşılığında aklanmış saygıyla uğurlanarak serbest bırakılmıştır. Buna karşılık Vicdani Efruz'un suçlarıyla yargılanarak hapse atılır. İkili arasındaki zıtlığın belki de zirve noktasına taşındığı çatışma olarak görülebilecek bu bölümden sonra artık Vicdani yavaş yavaş bazı gerçekleri görmeye başlayacaktır.

"VİCDANİ: Ah! Keşke ben de sahtekâr olsaydım. Tövbe... tövbe estağfurullah.

EFRUZ: Şemsicihan yurt dışından mahkemeye bizi yazı gönderdi, mektupların kendisine ait olduğunu yazdı. Senin suçsuzluğun anlaşılacak.

VİCDANİ: Peki... Niye benden şüphelendiler?

EFRUZ: Çünkü ben kasamdaki bazı evrakı, senden ummazlar diye senin çekmecene koymuştum. Böyle olacağını emin ol bilmiyordum." (Taner, 83, 84)

Vicdani bu noktada ilk kez arkadaşının iyi niyetini sorgulamaya başlamış olsa da bu düşünce Efruz'un kendisini kodesten çıkarmasıyla yerini yine şükran duygusuna bırakır. Hapisten kurtulmakla kalmak Efruz bir de değişen siyasi rüzgarın etkisiyle milletvekili olur. Vicdani arkadaşının yurduna vekil olarak hizmet edeceğin zannıyla mutludur. Halbuki durum Efruz tarafında öyle değildir.

“EFRUZ: Hayır Vicdani. Hakkımda on iki icra, dokuz haciz, iki tevkif kararı vardı, şirketin hesaplarında. Sırf dokunmasınlar diye mebus oldum.” (Taner, 86)

Efruz’un vekilliğe bakışı millete hizmet etmek yolunda değil kendini korumaya alma amacıyladır. Bu durum Vicdani’nin anlayabileceği bir şey olmadığı gibi yine de kendini Efruz’un yanında onunla birlikte çalışırken bulur. Efruz hem vekil olmuş hem de Vicdani’yi halkla ilişkiler bölümünde görevlendireceği bir şirket kurmuştur.

“ VİCDANİ: Ben az gelişmiş bir ülkenin geri zekalı bir yurttaşayım Efruz.

EFRUZ: Hep da kendini aşağılarsın. Sen her salı bana, yapılacak işler hakkında bir tasarı hazırlayacaksın. Senin raporun bana sağduyunun, namusun, doğruluğun, dürüstlüğün, iyi niyetin yolunu gösterecektir.

VİCDANİ: Ondan şüphelen olmasın.

EFRUZ: İşte benim pusulam bu rapor olacak.

VİCDANİ: Demek onu aynen uygulayacaksın.

EFRUZ: Bilakis Vicdani. Onu başka bir şey için istiyorum.

VİCDANİ: Ne için istiyorsun?

EFRUZ: Başarıya varmak için tam tersini uygulayacağım da.” (Taner, 86,87)

İki arkadaşın fikirsel bakımından aralarındaki farklılık yapılan alıntıda da gözler önüne serilmektedir. Bu büyük farklılık eser boyunca aralarında yaşanan çatışmanın temel

faktörüdür. Ülkede yaşanan siyasi gelişmeler ve değişimler bitmek bilmezken Efruz'un renkten renge girip farklı fikirlere yönelmesi de asla bitmez. Vicdani ise her zamanki yerinde "örnek vatandaş" olma derindedir. Siyasi gelişmelere paralel olarak Efruz'un bürosunda da polis tarafından aramalar yapılır. Aramalar memleketin her yerinde artmıştır. Vicdani bürodaki bir arkadaşının söylemi üzerine kendinden bile şüphe edecek denli korkmaktadır. Bu sebeple yapması gereken işleri yapamaz hale gelir. Artık sorulara cevap vermez halledir, korkulu ve kuşkulu Vicdani bürodaki herkes gibi Efruz'un da dikkatini çekmiştir. Vicdani artık hastalıklı bir biçimde kuşku içindedir hatta öyle ki kendisinin bile suçlu olabileceği konusunda şüpheleri vardır. Her yerde izlendiğini düşünecek kadar endişelidir. Bu durum onda zamanla artan bir psikolojik buhrana neden olmuştur. Efruz bile Vicdani'nin durumunun giderek kötüleştiğinin farkına varmış onu Yalova'ya dinlenmesi için yollamıştır.

Böylelikle gelinen son noktada vicdan, merhamet, sadakat, iyi niyetli olmak gibi pek çok bakımdan erdem sayılabilecek olgunlukta çizilen karakterimiz Vicdani, karşısında kendisinin özelliklerinin zıddını temsil eden Efruz ve Efruz'a benzeyen toplumun diğer kişileri karşısında psikolojik olarak yenik düşmüştür. Özellikle çizilen bu iki başkahraman arasındaki zıtlıkların meydana getirdiği çatışmalar okuru eserdeki ana izlek olan adaletsizliğe ulaştırmaktadır. Bu adaletsizlik özellikle tüm erdemlerine rağmen hiçbir alanda kazanamayan Vicdani ile çevirdiği bütün dolaplara rağmen her alanda kazançlı çıkan Efruz arasındaki çatışmalarla açık bir şekilde okura ulaşmaktadır.

III. BÖLÜM VİCDANÎ VE TOPLUM ÇATIŞMASI:

Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım adlı eserde Vicdanî ve içinde yaşadığı toplumun bireyleri arasındaki çatışmalar Vicdanî'nin okula başladığı evre ile başlar. Aslında Vicdanî birileriyle çatışma yaşayacak karakterde değildir.

“ Örnek talebe, uysal delikanlı

Gönüllü asker, dürüst vergi mükellefi

Model vatandaş

Vicdanî Yurdakuler'in

Bir baştan sona

Bütün bir hayat hikayesi” (Taner, 15)

Herkese örnek olacak bir karakter olarak sunulan Vicdanî'nin okul sıralarından başlayarak farklı yaşlarda, farklı cinsiyetlerde ve farklı görevlerle çizilen ve karşısına çıkarılan kişilerin çoğu onun bu örnek olma durumundan faydalanarak kendilerini çeşitli şekillerde ondan üstün kılmayı başarırlar. Bu durum beraberinde Vicdanî ve diğer kahramanların arasında yaşanacak çatışmalara alan hazırlayarak eserin temel izleği olan adaletsizliğe ulaşmamızı sağlar. Eserin ilk bölümlerinde kimi karşılaşmalarda ise çatışma unsuruna rastlanmaması aslında bu bölümlerdeki çatışmasızlığın eserin son bölümünde Vicdanî'nin kendisi ile olan çatışmasına zemin hazırladığı biçiminde yorumlanabilir. Bu duruma örnek olarak Vicdanî'nin çocuklardan uysal olmasını bekleyen hocası verilebilir. Hocasının her dediğine onun istediği gibi cevaplar

veren Vicdanî hocasına göre de örnek bir talebedir. Çünkü standartları zorlamaz ve kendisine ezberletilenlerden bir adım şaşmaz.

“HOCA: Aferin. Bir ihsan daha kazandın 399 Vicdani Efendi.

VİCDANİ: Sayeyi âlinizde efendim.

HOCA: İnsanın bir kafası var. (Sopa ile gösterir.) Ne için? Sen söyle Efruz.

EFRUZ: Kolalı fes giymek için.

HOCA: Sen söyle.

VİCDANİ: Düşünmek için hoca efendi.

HOCA: Aferin! Amma...

ÜÇLÜ KORO: Amma çok düşünmek de iyi değildir. İnsanın kafasına zararlı fikirler üşüşür.

Büyükler her şeyi bizden iyi düşünür.

HOCA: Son cümleyi tekrarlayın.” (Taner, 23, 24)

Eserden yapılan yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere hoca çocuklardan fazla düşünmemelerini istemekte ve bunu da onlara bir hayat dersi misali ezberletmeye çalışmaktadır. Vicdanî'nin buna en ufak bir itirazı yoktur. Kendisi daha sonraki yıllarında da okul hayatında erken yaşta öğrendiği hatta ezberlediği bu fikre sadık kalacaktır ta ki akıl hastanesinde kendi kendine yaşadığı çatışmaya kadar. Daha önce de belirtildiği üzere Vicdanî'nin hocasının fikirleriyle yaşadığı en ufak bir çatışma yoktur. Ancak hocası tarafından

onun zihnine kazınan fazla düşünmemek gerekliliği ve büyüklerin her şeyi düşünmüş olduğu zannı gelecekte hayatında yaşayacağı pek çok çatışmaya alan hazırlamıştır.

Yıllar geçerken Vicdani ve Efruz'un yana yana geliş serüvenleri devam etmektedir. Bu arada Vicdani'nin karşısına çıkan ve topluma ayna tutan kişiler de değişmekte ancak Vicdani'nin tüm doğru insan, dürüst vatandaş, iyi eş olma çabalarına rağmen yaşadığı haksızlıklar değişmemektedir. Vicdani iş görüşmesinde bu kez patronun karşısında çok heyecanlı bir şekilde kendini ifade etmeye çalışmaktadır:

" VİCDANİ: Sakinim efendim. Kumarım, işretim, sefahatim yoktur. Pazarları bile çalışırım.

Hiç değilse evdeki bozuk muslukları, masaları, saatleri tamir ederim. İlan buyurduğunuz

sekreterliğe layık mıyım, bilmiyorum. Daha ehil bir kimse varsa onun ekmeğini almak asla

aklımdan geçmez. Ama beni almak inayet ve teveccühünü gösterecek olursanız o zaman

fedakarane, cansiparene çalışırım. Allaha şükür kanaatkar bir insanım. Bir lokma bir hırka.

Ne verseniz kabulüm... " (Taner, 49)

Eserin bu bölümünde görüldüğü üzere Vicdani insanın çalışma hayatında istemekten çekinmeyeceği emeğinin karşılığını bile talep ederken çekingendir ve hatta korkaktır. Kendisinin tüm meziyetlerine rağmen işe alınmayacağından korkmakta, her türlü ezilmeye bile razı görünmektedir. Kendisine verilecek aylık 350 liradan da çok memnundur. Öte yandan aynı iş görüşmesine gelen Efruz, Vicdani'nin tam tersi bir biçimde kendini tanıtmaya rağmen patrona sunduğu mayolu kız fotoğrafları ve garsoniyer anahtarı sayesinde aylık 1800 liraya bile burun kıvrmasına rağmen işe alınır. Patronun yarattığı bu çatışma ana izlek olan adaletsizliğe

de vurgudur. Aynı izleğe vurgu yapan bir diğerk durum yine patronun işinin ehli olan birini işe almak yerine sadece güzel olduğu için bir kadını işe almasıdır. Vicdani bu duruma her ne kadar şaşırılmış olsa bir yandan da hem ses çıkaramaz hem de iş bilmeyen bu kadına acıyarak yol gösterir. Lalifer adı verilen bu kadına sonrasında aşık olan Vicdani kadına evlenme teklifinde bulunur. Lalifer önceleri bu teklife sıcak bakmazken sonrasında Vicdani'nin bilmediğı bir gerekçe sebebiyle teklifi kabul eder. Kabul eder çünkü Lalifer başkasından patronu ile birlikte olmuş ve ondan hamile kalmıştır ancak patronuyla evlenme ihtimali olmadığı için kendisine aşık olduğunu bildiğı Vicdani'nin teklifini kabul ederek doğacak bebeğın babası olduğuna da onu böylelikle inandırır. Vicdani'nin kendisi gibi "namuslu" olmayan toplumun diğerk kesimiyle esas çatışması da bu evlilik üzerine temellenmeye başlar. Çünkü Vicdani'nin kendi oğlu zannettiğı çocuk patronun çocuğudur. Vicdani bunu şehir dışına iş seyahatine çıktığı bir gün yolculuğun iptal edilmesi sonucu tesadüfen öğrenir. O gün, evde olmayacağı düşünöldüğü için patronu Efruz'un da yardımıyla Lalifer ile buluşur. Vicdani olanı biteni görüp duymasına rağmen hala saygıda kusur etmemekte kararlıdır:

"PATRON: Sen beni heyecandan öldürmeye mi kararlısın Vicdani?"

VİCDANİ: Ne bakıma sayın patronum?"

PATRON: Bütün bunları geç bir kalem, namus, iffet, skandal o kadar mühim değil, bunların

hepsinden önemli bir şey var. Bordrolar ne olacak?"

VİCDANİ: Bordrolar mı?"

PATRON: Tabii... Bordrolar. Bordrolar yetişmezse Maliye tepemizde. Kastın beni iflas

ettirmek mi yoksa? Bunu yapamazsın Vicdani." (Taner, 62)

Eserden yapılan alıntıda da görüldüğü üzere toplumun bir kesiminin aynasını teşkil ettiği düşünülen patron için Vicdani'nin içinde bulunduğu durumun hiçbir önemi yoktur. Onlar için önemli olan gemilerinin bir şekilde kendi istedikleri istikamette yol almaya devam etmesidir. Evli olan patronundan hamile kalan Lalifer'in de Vicdani'ye karşı en ufak bir vicdan kırıntısı göstermemesi ve hatta bu durumdan maddi anlamda kendisine çıkar sağlaması Vicdani ve toplum arasındaki çatışmayı körüklemiş adaletin izleğinin gelişimini güçlendirmiştir. Burada ele alınan adalet elbette hukuki bağlamda değerlendirilmekten ziyade vicdanı rahatsız edecek bir duyguya denk gelir. Ancak bu duygu eserin çok büyük bir bölümünde yalnızca Vicdani'de gözlenmekte bu da toplumun büyük kesiminin bu duygudan yoksun olduğu kanısına varılma olanağını güçlendirerek izleğin adalet olarak belirlenmesine yol açmıştır. Vicdani'nin hayatında iz bırakan bir diğer "fer" Nilüfer olur. Nilüfer, Vicdani'nin çalıştığı gazeteye gelerek sevdiği adamın kendisini aldattığını anlatarak intihar edeceğini söyleyip vasi olarak da kendisine Vicdani'yi seçen genç kızdır. Bu genç kıızı intihardan kurtarmasına kurtarır Vicdani ama bu kez de kız onun peşini bırakmaz, yaşamını Vicdani'nin sırtından geçinerek sürdürmeye çalışır; üstelik bununla da kalmayıp kendisini aldatan Sekban'dan da hamile kalır. Nihayetinde ise o da diğer "fer" ler gibi Vicdani'yi bırakır gider. Vicdani yine vicdanının kurbanı olmuştur. Yine devrin gerektirdiği gibi yalan yanlış davranmamış; dürüst olmaya çalışmanın sonucuna da katlanmak zorunda kalmıştır.

Eser boyunca Vicdani, karşına çıkan hemen hemen herkesle zıt özellikler göstermektedir. Dönemin siyasi şartlarının değişen mahalle adlarıyla veren yazar durduğu yerde duran, girdiği kabın şeklini almayan ancak karşı durumlara, olumsuz davranışlara da ses çıkarmayan vatandaşı Vicdani'nin ruhunda yaşatır. Vicdani ve karşısına çıkan kişiler arasındaki özellikle iyi-

kötü çatışması Vicdani'nin adil olmayan davranışlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Tüm bunlara ses çıkarmayan Vicdani'nin tutumu da okurun zihninde ayrı bir tartışma konusu olarak kalır. Burada ayrıca dikkat çeken bir başka durum da beklenen erdemli davranışlara sahip olanın ötekileşmesidir. Toplumun büyük çoğunluğunun nasıl insanlardan oluştuğunu gösteren bu durum toplumsal özellikleri de göstermesi bakımından dikkate değerdir.

VİCDANİ VE VİCDANİ ÇATIŞMASI

Çalışmanın önceki bölümlerinde Vicdani'nin Efruz ve diğer kişilerle olan ilişkileri ele alınmaya çalışılmıştır. Eserde insanların adaletsiz davranışlarına maruz kalan Vicdani zamanla kendini sorgulamaya başlar. Bu sorgulama önceleri siyasi yöndeysen daha sonra yaşadığı tüm çatışmalara yönelik bir sorgulamaya dönüşür.

“ VİCDANİ: Bilinmez kardeşim bilinmez. Babandan bile şüpheleneceksin. Öyle bir devirde yaşıyoruz ki. Ben bugüne dek hep kendimi kendimden sordum. Hüsnühal kağıdımı kendi kendime verdim. Ama kendi kendime karşı tarafsız mıyım bakalım. İltimas etmiyor muyum? Di mi ya!” (Taner, 94)

Vicdani artık yaşadıklarını mantık çizgisinde değerlendirmekten uzaktadır. Bu uzaklık onun kendisiyle arasındaki mesafeyi artırır. Hatta bu durum öyle bir hale gelir ki neredeyse sokaktaki kediden bile şüphelenmeye başlar. Bu hastalıklı durumun sonucunda Vicdani'nin kendisi ile olan çatışmasını açık bir şekilde sokaktaki bir sarhoş ile kurduğu diyalog göstermektedir.

“ SARHOŞ: Az beri bak arkadaşım. Ne arıyorsun burada?

VİCDANİ: Birini yakalayıp sorguya çekeceğim.

SARHOŞ: Kim bu kovaladığın adam?

VİCDANİ: Öteki.

SARHOŞ: Hangi öteki?

VİCDANİ: İçimdeki öteki. Yani ben kendi kendimin peşindeyim. ”(Taner, 98)

Bu diyalogda da görüldüğü üzere Vicdani artık yaşadıklarının yükünü taşıyamamaktadır. Gerek Efruz ile gerekse hayatına giren diğer kişilerle yaşadığı çatışmaların üzerine eklenen toplumsal olaylardaki değişimlerin getirdiği siyasi baskılar onda büyük bir patlamaya neden olmuştur. Kendisi hiçbir siyasi yanı olmamasına karşın büyük bir korku içindedir. Başına gelen olayların toplamı olarak ortaya çıkan bu hastalıklı durum neticede onu akıl hastanesine gidecek oranda etkisi altına alır. Eserin son bölümünde Vicdani artık kliniktedir ve yaşadıklarının ağırlığı ile akli dengesini yitirmiştir.

ASİSTAN: Öyleyse niye geldiniz buraya?

VİCDANİ: Getirdiler... Büyüklerim öyle münasip gördüler. Büyükler her şeyi bizden iyi

düşünürler. (Taner, 99)

Alıntıda yer alan bu diyalog eserin önceki bölümlerinde Vicdani'nin okul sıralarında hocası tarafından kendisine ezberletilmiş olan bir sözdür. Buradan hareketle Vicdani'nin geçmişte yaşadıkları ile bir hesaplaşmaya başladığı düşünülebilir. Öncesinde yaşadığı en üzücü olayları bile sorgulamayan Vicdani artık, az da olsa, yaşadıklarını sorgulamaya başlar. Ancak bunun Vicdani'nin akli melekelerini yitirdiği bir zaman dilimine denk gelmiş olması da dikkate değerdir.

“PROFESÖR: Hayır, siz kimsiniz onu soruyorum.

VİCDANİ: Sen, ben yokuz. Biz varız. Sen ben ona taparız.

PROFESÖR: Ne iş yaparsınız?

VİCDANİ: Gözlerimi kaparım vazifemi yaparım.

PROFESÖR: Medeni haliniz?

VİCDANİ: Onlar bende medeni hal mi bıraktılar?

PROFESÖR: Onlar dediğiniz kimler?

VİCDANİ: Beni bu hale getirenler.

PROFESÖR: Kimdir onlar?

VİCDANİ: Kimdir onlar? Kimdir onlar? Hareket ordusu, lahana turşusu.” (Taner, 101)

Alıntılanan pasajda Vicdani'nin yaşadıklarının ağırlığını taşıyamadığı için artık aklî olarak zor durumda olduğu görülmektedir. Bu bölümde kurduğu cümleler artık onun kendisini ve yaşadıklarını sorgulamaya başlayarak kendisiyle bir muhasebeye girdiğinin göstergesi olarak karşımıza çıkar.

“ VİCDANİ: Sakinim efendim. Ben hiçbir fikir suçu işlemedim ki efendim. Çünkü bende

fikir diye bir şey yoktur ki efendim. Fikir olmayınca ön fikir, art fikir de olmaz. Değil mi

efendim?” (Taner, 103)

Alıntıda Vicdani aslında kendini sorgular vaziyettedir. Kendisine adaletsizlik yapanlara ses çıkarmaması, herhangi bir konuda fikri olmaması ya da varsa bile asla savunmaması onu geldiği

kötü sondan kurtaramamış hatta tam tersi adaletsizlik yapanlar hayatlarını istedikleri gibi yaşarken kendisi bu noktaya gelmiştir.

“VİCDANİ:

Çok saftım bir zamanlar

İnandım kandırıldım

Vatanıma, karıma, vazifeme

Amirlerime, dostlarıma

Köpek gibi sadıktım

Belki bundan ötürü

Köpek yerine sayıldım.” (Taner, 105)

Vicdani artık uğradığı haksızlıkların, kendisine yapılan adaletsizliklerin farkındadır. Ancak bu durumun üstesinden gelebilecek hali de kalmamıştır. Etrafındaki insanların adaletsizlikleri bir yana kendi kendine yaptığı muhasebede kendine de ne derece adaletsiz davrandığını anlamıştır. Bu farkındalığı eserin son bölümünde şu sözlerle okura gösterir:

“ VİCDANİ:

Açın ne olur gözünüzü

Sakın siz de benim gibi

Safçasına

Plak olmayın

Gözlerimizi açalım

Gerekeni yapalım.” (Taner, 106)

Vicdani burada, okura doğrudan verdiği mesajında yaptığı hataların farkında olan biri olarak uyarıda bulunur. Başkalarının sözleriyle yaşamını düzenleyen, korkak, her denileni sebebini asla düşünmeden yapan, “iyi” olmak veya görülmek için kimseyle ters düşmeyen bireylerin zamanı geldiğinde kendi içlerinde yaşadığı çatışmayı doğrudan aktaran Vicdani burada “iyi” kavramının da sorguya açık olduğunu ortaya koyar.

SONUÇ

Ele alınmış olan tiyatro eserinde başkahramanların çatışması, Vicdani'nin toplumun bir bölümünü temsilen kurgulanmış olan kişilerle yaşadığı çatışmalar ve en sonunda kendi kendine yaşadığı içsel çatışma eserin temel izleği olan adaletsizliği gözler önüne serer. Epik bir tiyatro örneği olması bakımından eserde okur tarafından merak duygusu kamçılanmayacak şekilde önceden koro veya anlatıcılar tarafından bilgiler veren yazar bu yolla okurda meraktan ziyade bir vicdan ya da zihin muhasebesi bekler. Siyasi olaylara paralel olarak gelişen durumlar da toplumun yönetici katından toplumsal tüm tabakalara kadar yaşanan adaletsizlikleri göstermektedir. Vicdani halkın vicdanlı, saf, temiz, adil olmaya çalışan ama her defasında da bozguna uğrayan, kırılan tarafıdır. Buna karşılık başta Efruz olmak üzere yan karakterler ise parayı ve gücü; namus, vicdana ve adalete değişmiş kişileri temsil etmiştir. Epik tiyatronun siyasi bir misyonu olduğu göz önünde bulundurulduğunda eserin bu yolla toplumsal bir yergi olduğu kanaatine de varılabilir. Son bölümde Vicdani'nin yaşadıklarının ağırlığı ile uğradığı travma da aslında ihtiyaç duyulanın belki de saf bir iyilik olmadığı içinde sorgulama barındıran, düşünmenin ve neden sonuç bağlamından kopmadan hareket edilmesi gerekliliğinin de bir

ifadesidir. Buna göre yapılan haksızlıklara ses çıkarmamak da bir bakıma suça ortak olmaktır, tıpkı eserin başkahramanlarından olan Vicdani'nin yaptığı gibi. Son bölümde bunu fark eden Vicdani eserin temel izleği olan adaletsizliğe karşı okuru doğrudan uyarmakla kalmamış ona yapılması gerekenleri de özetlemiştir. En başından itibaren hocası başta olmak üzere kendisine eziyet edenlere ses çıkarmayan ve kendisinden beklenileni tereddütsüz yerine getiren Vicdani bu yolun adaletli olmak için yeterli olmadığını ve topluma hizmet etmek isteyen adaletsizliğe karşı susmaması gerektiğini vurgular.

KAYNAKÇA

İnce, Veli *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım ve Özne- İktidar İlişkisi*,2020 Cilt 0, Sayı 79,129-

148,21.12.2020 <https://doi.org/10.32704/erdem.838717>

Pekman, Yavuz *Haldun Taner Tiyatrosunda Yabancılaşma*, 2005, Cilt 0, Sayı 7, 16-39,

07.05.2012 <https://derqipark.org.tr/tr/pub/tedderqi/issue/18487/19465>

Taner, *Haldun Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım*, YKY Yayınları, İstanbul, 2020.